

kán, ki éjjeli órán sírjából kikelt társainak szent hazugsággal csupa jó hírt hoz nemzetéről, hogy hősi álmuk nyugalját megóvja. — A zsigori öreg Gedő lelkét, a halál révén, nem ismert és kitagadott unokája menti a mennyországba; ismét a gyermek szentsége, mely a megkövült szívet is megdobogtatja. Ez az elbeszélés a rajzoknak ama fájába tartozik, mely egy végső mozzanatban tömöríti egybe az előzményeknek hosszú sorát s így megkapó megoldást ad. — *Demák halhatatlansága* ismét szatira, de nem keserű, hanem jóízű mosollyal mutatja az emberi hiúság képét. — A kötet második felét egy kis regény, *Két szerelem* foglalja el. Egy leányt a kedvezőtlen körülmények arra kényszerítenek, hogy a boldog házasság reményéről lemondva kezét nyujtsa egy férfinak, aki őt igazán szereti. Az asszony azonban nem bírja eltemetni szerelmét, melyet férje sejt, s mely utóbb ballépésre viszi. A férjnek gyötrelmes szerelme s az asszonynak elfojtott s később fellobbanó szenvedélye, mely áluton is kielégülésre tör, finom, lépésről-lépésre haladó elemzéssel mutatja a lelkek mélyén folyó, rejtett harcot. A költő nem hiába tesz személyeinek arcára orosz neveket idegen álarcot, az elbeszélés valóban a körülmények, lelkiállapotok és események aprólékos részletrajzával, a gyötrelmes, fojtott levegővel orosz hatást tesz s idegenül áll a kötet többi magyar novellája közt. A széles, körülményes előadás partjai közt igen lassan csordogál a mese vékony erecskéje s szinte fölöslegessé is válik a lélek- és helyzet-elemzés részletessége mellett; az író pedig ironikus mosollyal kíséri személyeinek vergődését, holott máskor — mint például *Erzsébetben* — a részvét melegéül veszi körül őket, mikor a hétköznapi embereinek sorában „meqlátja az emberit is, az élet mélységeit s igazságait is”. Úgy érzem, hogy ez az „orosz” elbeszélés: hangjában, felfogásában, költői megszerkesztésében eltávolodást mutat a költőnek eddigi gyakorlatától; nekem ez a modor nem olyan kedves, mint a régi.

A könyvnek előadás- és nyelvbeli jelességeit újra méltatni, azt hiszem fölösleges dolog. Gazdagság fölösleg nélkül, rövidség homály nélkül, meg-

kapó szemléletesség s a hangulatoknak árnyalatokban való bősége, színtiszta magyarság, a szónak, mint a kifejezés eszközének gondos és szerető mérlegelése, egy szóval művészetének a legnemesebb értelemben való megbecsülése: Bartókyt e kötetben is a magyar novella s a szépprózai stílus mai mesterének vallják.

Tolnai Vilmos.

Ady-Múzeum és egyebek. Dóczy Jenő és Földessy Gyula szerkesztésében megjelent az Ady-Múzeumnak második kötete is, az elsőhöz képest átlag egyenletesebb tartalommal. Az amabban még nagyobb számmal közzétett, többnyire keveset mondó „emlékezések” helyett ezúttal inkább az adat-közléseken s általában a tudományos apparátus összehordásán van a súly; amennyiben pedig emlékezésekről van szó, azok közt magvasabbakat találunk mint az első kötetbeliek között.

Van ebben a kötetben is fölösleges, ami ugyanis nem viszi előbbre sem életrajzi adatok, sem a megértés szempontjából az Ady-irodalmat, s van olyasmi, ami igazán kár, hogy ott van. A tanulmány, amelyre célok, ez a Földessy Gyula szerint „nagy beleérzéssel és elmélyedéssel megírt esztétikai és pszichológiai analisis” bizvást elmaradhatott volna; akkor legalább Ady erotikája ment maradt volna a Hatvany Lajoséval való elkeveredéstől. Mert Hatvany az, aki „Ady világába”, őt vers kapcsán odáig „mélyedt”, ahol már mi, az „úgynevezett morál” hívei is hajlandók vagyunk hitelt adni az ő tételének, mely szerint „az ember nem különbözik állattestvéreitől.” Ady elemzett verseiben többször gyermekleányok iránti szerelemvágy kísért, — de csak kísértés marad; a tudós elemző azonban mohány hozzádörgöli a maga vallomását: „A kergesség vadgyönyörös kínja minket is el-elfog. Vannak lélekrezdülések, mikor az ember a hugában, sőt az anyjában vagy a gyerekében akarata ellenére is csak a nőt érzi”, stb. Nos, akárhogy vélekedjünk Ady erotikájáról, ez a moescok már nem az ő „világa”, ezt magyarázója keni hozzá az említett állatmorál alapján. A gonosz magyarázattól magukhoz a kijelölt versek-

hez menekülni szinte erkölcsi megkönnyebülést jelent.

Ettől eltekintve, mint mondtam, sok érdemes tanulmány és adatközlés ajánlja ezt a kötetet.

Ott van mindjárt a jelzett magvas emlékezések között Kardeván Károly kitünő cikke Nagyváradról, erről az Ady pályafutására oly nagy fontosságú városról, melyben „szük területre szorultan Magyarország minden ellentéte” megtalálható. Gondolkodó, okos ember írta ezt a néhány lapot, kitünő érzékkel a jellemzetes iránt a lelkiek világában.

Igen szép és figyelemre méltó Both Istvánnak, Ady egykori irodalomtárájának az emlékezése is. Mint Kardeván, ő is inkább problémát igyekszik megoldani emlékei alapján, mintsem emlékeket közölni. Ady alkoholizmusáról már elegen emlékeztek, Both István arra törekszik, hogy Adynak e gyöngéjével szemben megtalálja a méltányos álláspontot. Megállapítja, hogy Adyt e hibája vagy fogyatkozása ellenére szeretet környékezte életében, olyanok részéről is, akik másnak nem tudtak volna hasonló gyarlóságot és szenvedélyt megbocsátani. Őt legfeljebb sajnálhatták e miatt, mert egészségének ártott vele, de el nem ítélték. „Az a hibája felől való teljes tudatlanság”, Adynak magának szinte naiv belenyugvása a helyzetbe lehetetlenné és kilátástalanná tett minden kísérletet, mely fékezni akarta volna, úgyhogy ismerősei szemében „egyéniségének természetes kiegészítőjévé vált” ez a fogyatkozás. Másrészt mámora egészen másfajta volt, mint az átlagos részemberé; senkinek nem vált terhére vele, szelleme előbb felélénkült, kedves villanásokkal vezette a társalgást, vagy ötletesen ingerkedett, végül pedig elcsendesedett. A bort nem a borért kedvelte, az neki valami leküzdhetetlen szükséglete volt: s épen ezért „nem műfaja neki a borsal”. A cikk írója, s valóban Ady minden komolyabb jó ismerőse „szeretettel és megbocsátással sajnálta benne e fogyatkozást”. Both István e néhány mondatban írja le emlékezése summáját. „Nem tennénk jó szolgálatot az Ady emlékének, ha e hibákat egyszerűen csak letagadnók. Mi meg tudtuk érteni, meg tudtuk bocsátani azokat s most azzal teljesítjük a szeretet kötelességét, ha

e megértést és megbocsátást az utókor tudatába is átültetjük s a közvéleményben is megerősíteni igyekezünk”.

Azt hisszük, Ady emberi gyarlóságai közül ez az, amelyet a maggyarság legkönynyebben megbocsát neki. Erotikája már súlyosabb köve a botránkozásnak, ámbár ezt is megemlítette már Riedl Frigyes, mikor (abban az 1919 április havában tartott egyetemi előadásában, melynek szövegét szintén közli a Múzeum) Ady újszerűségei között „az érzelmi szerelem *tragikus* kapcsolatairól”, egymást hívó ellentéteiről, s szerelmi költészetében a végtelen gyönyörnek végtelen szomorúsággal való egyesüléséről tesz említést. De vajjon lesz-e majd valaki, aki Both István módjára megértéssel és megbocsátással szólhat Adynak a túlnyomó többség szemében legkárhatosabb, s nemcsak egyéni végzetét, hanem nemzete sorsát is érintő gyarlóságáról: pártpolitikai elszegődéséről!

Eppen ez utóbbinak a tisztázásához ad érdekes adalékokat Földessy Gyula Ady nagyváradai hírlapi cikkeiből bőségesen merített szemelvényekkel. Tudnivaló, hogy Ady Debrecenben kezdte az újságíróskodást. Ott, 1899-ben írott cikkeiből a Múzeum első kötete mutatott be néhány részletet. Azokban humanizmust, demokráciát, haladást emleget; katonaság és katolikus papság „két középkori intézmény” neki, melyek a középkor visszatértét óhajtanák; elítéli az antiszemitizmust, s minden olyan „Krisztust meghazudtoló tant”, mely osztály- és fajgyűlöletet hirdet; a militarizmust nagy nyűgnek érzi egész Európán; a szocializmust, mely már (egyik cikke szerint) belekezdett a forradalmi indulóba, úgy látszik, a nyomornak a lelketlen gazdagság elleni küzdelmeként fogja fel; a parlament játékszerré vált, a társadalom süket a millió nyomorult nyöszörgésével szemben, de minden rétegében folytonos vívódás, kétely észlelhető. Ezek az adatok oly pártállásra vallanak, mely a hagyományos negyvennyolcasságba mindennemű „felvilágosult” ellenzékiességből felszív valamit, a nálunk akkor hangosodó szocializmusból éppúgy, mint a Dreyfuss-per körül tevékenykedő antimilitarizmusból és filoszemitizmusból, de pártpolitikai

rendszerre még nem forrta ki magát. A hagyományos magyar ellenzéki-ségből radikális liberalizmus felé átmenőben mutatják a kezdő újságírókat az említett gyér szemelvények.

Azonban rögtön a debreceni újságíró-év után, ha nem is elvei nyílt megtagadására, de megalkuvásra kényszerült. A következő, 1900-ik év legelején kerül egy, a Tiszákhöz közelálló nagyvárad *kormánypárti* laphoz, a Szabadság-hoz, s másfél évig marad annak kötelékében.

A Szabadság-ból közölt szemelvények csak ritkán érintik a politikát, s inkább Ady költői fejlődéséhez nyújthatnak adalékokat. Megalkudott-e helyzetével vagy megtért a debreceni kezdő „forradalmár”? Mindenesetre feltűnő jelenség, hogy politikai tekintetben éppen Nagyváradon higgad be az, aki Debrecenben elégedetlenül kezdte. Egy március 15-i vezércikkében „egyetlen nemtő”-nek mondja a Hazát; egy más alkalommal így ír: „Cinikus mosollyal nevetek ki mindent, de egytől összeszorul a szívem: „a nagy világon nincsen számunkra hely”. Nekünk e helyen szentnek kell lenni annak is, mit egy nagy hazájú nemzet profanizálhatna. És szent is.”

Hát igazán visszahúzódtak volna alig megmutatkozott radikális ösztönei? Nem hinném; mindössze alkalmazkodott, amennyire lehetett, a lapjához s a „megalkuvás iskoláját” járta, amint maga megírja e másfélev leteltével. Magát közben azzal nyugtathatta meg, hogy igazi hivatása úgyszólván a költészet, abban pedig teljesen szabad. Ilyen önmegnyugtatóként s forradalmiságának más tэрre biztatásaként hangzik egyik cikkének ez a kijelentése: „Az irodalom az emberi szellem revelációja. Mindenekben lehetséges a konzervativizmus, de irodalmiakban soha!” Egyik-másik cikke e Szabadság-korszak vége felé — kivált 1901-beli hűsvéti cikke — mindamellett valami nem titkolt lobogással jósol „egy nagy feltartóztatatlan erupciót”, melyben előző korok hibái, tévedései készülnek önmagukat megboszulni. Néhány hét múlva aztán, 1901 május 22-én már egy ellenzéki lap, a Nagyvárad *Napló* munkatársaként jelenti, hogy megelégette a megalkuvást, harcra készül, s kezeli kezdi „a viharágyut a buta-

ság, sötétség ránk tornyosodó felhői ellen.”

Csaknem két és fél évig, 1903 okt. 13-ig marad a lap kötelékében, s az ez időből való szemelvények már az egyre radikálisabb politikai párt-embert mutatják. A *politikus* Ady kiforrási időszaka ez a harmadfél év, jóval megelőzve *költői* egyénisége kialakulását. A korábbi megalkuvás után csak annál nagyobb erővel tört utat magának az ő forradalmi ellenzéki-sége, bizonyosan nagy örömeire új lapjának. E lap szerkesztőivel és munkatársaival korábban is mindenesetre érintkezett — Nagyvárad kávéházaiban nem bújhattak el egymás elől, — s lehetetlen föl nem tennünk, hogy előttük Ady nem titkolta voltaképeni meggyőződését, ők viszont biztatták és hívták maguk közé. Ennek lehetett már következménye a Szabadság-nál töltött végső hónapok némi merészebb hangpróbálgatása. Nem is Nagyváradra költözése, hanem a Nagyvárad *Napló*hoz elszegődése hát a legfontosabb fordulópont az ő politikai útján; mert amily mértékben megalkuvásra bírta előbbi helyzete, éppoly mértékben sarkalta, sodorta ez a mostani. Mikor aztán új költői egyéniségével is feltűnt és sok érthető, sok értetlen megbotránkozást keltett, váltig csodálkozhatott az avatatlan, hogy mégis honnan sereglett a *költő* köré egyszerre egy elég számottevő „megértő” tábor? Most már erre is megfelelhetünk: a radikális újságíró közönsége és pártfelei lettek a modern költő hírnevének előharcosai, hívei és harsonásai.

Mert az *Új versek* kötete csak 1906 febr. elején jelent meg: Ady radikális politikája azonban már 1902—03-ban készen volt, — s ezért, nem pedig esztétikai fogékonyságból gyűlt köréje legnagyobbbrészt az „első megértők” táborá. Érdekes volna Nagyvárad *Napló*-beli cikkei alapján megszerkeszteni politikai krédóját. De minthogy ezek csak szemelvényekben állnak előttünk, le kell mondanunk róla. De meg itt még sok mindent fel kellene előbb deríteni. Főképen pedig tudnunk kellene, vajjon Ady ideszegődése előtt a lap politikai állása precízül milyen volt; hogyan, minő modorban foglalkozott az Ady kezébe került problémákkal; volt-e,

egyszóval ott valamelyes előzménye neki s ahhoz, valamint egykorú munkatársaihoz képest mi volt az ő egyéni hozzáadása, stb. Meg kell adni, hogy a költői tehetség és érzékenység mintegy szárnyat ad e fiatal újságírónak s hogy egész odaadással benneél a közélet problémaköszében. Ezméket és irányokat, célokat és veszedelmeket mintegy megelevenít és vízióyszerűleg megnövelt, mintha szimbolizáló hajlamát elébb a politikai zsurnalisztikában tenné próbára. Hogy őszinte meggyőződésből ír, s nem csupán alkalmazkodik lapjához, az tagadhatatlan. Mindamellett néha úgy tetszik, mintha nem az ő tulajdon hangját hallanók, mintha másoktól tanult volna el egyet-mást. Amit pl. az 1902 aug. 10.-i számból közöl Földessy, arról alig hiszem el, hogy saját gondolata lett volna Adynak: „Az új forradalmakat számárság volna a régiek mintájára csinálni. A görögtüzet hagyjuk az ellenségeinknek. Mi pedig lépünk elő avval, amiből nekünk több adódott, mint a klerikálisoknak, feudálisoknak, sőt mondjuk az ostoba és konok burzsoának is: az *ésszel*. Hagyjuk a gigászi csatákat az époszok hőseinek, a görögtüzet a csepirágóknak, mi ársszuk el szük módjára a középkornak ittmaradt őszes épületeit s rágjuk össze őket minél előbb... *legelőszőr a gyermekeket vegyük el rossz ellenségeinktől, a szántsánsékkal butítóktól. Kerítsük kezeink közé az embergyűró műhelyeket, az iskolákat.*” Ez nem a forradalmi lelkület, hanem a forradalmi régisseur taktikája, modora és hangja. S aki az e korbéli Adyt akarja tanulmányozni, annak szét kellene néznie a Nagyváradai Napló másoktól való cikkeiben is és általában utána járni politikai pártállása genezisének. Vajjon nem voltak-e kapcsolatai szabdkörmives-körökkel?

A múzeum anyagából rá kell még mutatnom ugyancsak Földessynek egy összeállítására, mely Ady verseinek időrendjét állapítja meg fáradságos és nagy elismerést érdemlő munkával, meg Dóczy Jenőnek egy nagyarányú szövegközlményére, mely teljesen, vagy kivonatossan közlésezi az Adyról 1908 és 1918 közt megjelent jelentékenyebb cikkeket és tanulmányokat. Sok furcaságot, ellenmondást, rokon- és

ellenszenv forrásaira nézve érdekes változatokat lehetne kiszedegetni belőlük; helyét véglegesen megálló eredményt és tárgyilagos megállapítást annál kevesebbet. Amit Schöpflin egy 1912.-i cikkében olvásunk, hogy t. i.: „Ady verseit szeretni és dicsérni többé-kevésbé politikai és társadalmi színvallást is jelentett“, azt e cikkek is eléggé igazolják. Még tarkább és tanulságosabb lenne a kép, ha egyik-másik itt közzétett tanulmányhoz hozzácsatolhatta volna Dóczy Jenő annak különböző pártállású orgánokban megjelent ismertetéseit — a Nyugat-belieket is! Kiderülne, hogy a Nyugat nem mindenkor örült annak, ha az ő körén kívül is „megértette“ valaki Adyt, csak éppen másképp értve a megértést, mint ők. Általában érdemes volna egyszer alaposan utánajárni, hogy az Ady-körül viták idején, mikor ugyanis a Nyugat és rokonsága oly sok értetlenséget állapított meg Adyval szemben a másik oldalon, vajjon ők maguk mennyivel járultak hozzá megértetéséhez.

Egyébként a sorozat elég teljes, nem igen maradt ki belőle valami jelentékenyebb tanulmány. Lukács Györgyét azonban, már csak azért is, mert a közzétettek egyikében szó van róla, jó lett volna szintén ideiktatni. A kivonatolás igen kényes és felelősséggel járó feladatát Dóczy lelkiismeretesen végezte; mindamellett olykor egy-egy rövidebb cikknél nem találta el a kellő arányt és nyomatékozást. Ily, időrendbe szedett sorozatnál továbbá nem mindenkor elegendő az évszámra utalás; ahol lehet, a megjelenés hónapját is ki kellene tenni. A sorozatot egyelőre Dóczy Jenőnek egy 1918.-i tanulmánya zárja le. Horváth Jánosról abban úgy emlékszik meg, mint a „Beöthy-iskola“ egyik tagjáról. Legyen szabad figyelmeztetnünk őt, hogy maga Beöthy Zsolt nem fogadta volna el ezt a minősítést.

A kötet végén Ady Lajos közöl még sok érdekes és becses adalékot bizonyos vitás kérdésekhez s a költő némely verseinek keletkezéséhez. Több, Adyhoz írt, vagy Adytól származó levelet is közzétesz, melyek egy vagy más szempontból szintén tanulságosak a szakember számára.

Gulyás Pál, a kitűnő bibliografus, aki a Szinnyei-féle monumentális *Magyar Írók* folytatására, illetoleg kiegészítésére vállalkozott, ez induló vállalatból szakítja ki külön kiadvánnyá *Ady Endre élete és munkái* címen azt a bibliografiai tanulmányt, mely a Lantos Rt. kiadásában nemrég megjelent. A csinos kis kötet csupa adat, a Szinnyei-féle nagy mű modorában a következő fejezeteimék alá elrendezve: Ady élete; művei folyóiratokban és hírlapokban (e csupa címből és utalásból álló fejezet a legterjedelmesebb); költeményeinek fordítása és megzenésítése; az önálló Ady-kötetek; Ady álnevei és betűjegyei; az Ady-irodalom. Ilyenformán adta volt ki annak idején külön kötetkében Szinnyei József is nagy művének Petőfi-cikkelyét. Hogy Gulyás mily igazi bibliografiai teljességre törekszik, annak frappáns példája az „Ady-irodalom“ c. fejezet legelső adata; az ugyanis a Magyarországi egyik 1894-i számára utal, melyben egy napihír olvasható Ady Endre (leendő) anyósának haláláról és (leendő) neje születéséről! Mondanunk sem kell, hogy az egész mű maga a tiszta tudományos pártatlanság. Eletrajzi részét (egyetlen szövegszerű fejezetét) olvasgatva, szinte felüdülünk ezen az Ady-irodalomban páriát ritkító szenvtelenségen, s irigyeljük a bibliografust, akinek nem is szabad másként írnia.

*

Ady-versek. Magyarázatos kiadás az ifjúság számára. Közrebocsátotta: Párkányi Norbert (Athenaeum): egy ilyen című kiadványt még előttünk. Párkányi Norbert úgy vélekedik, hogy mennél nagyobb az iskolában a titkolódzás és lebecsülés Adyval szemben, annál mohóbb kíváncsisággal kap rajta a tanuló. Ez mindenestre igaz. De vajjon nem tekinti-e azt is titkolódzásnak a tanuló, ha egyenest az ő számára válogatnak ki valamit Ady verseiből; s ha a válogatás indokairól az Előszóban még fel is világosítják, nem épen a tilalmast fogja-e inkább felkeresni ezután is és pedig (ami ebben a voltaképeni baj) a tilosban járónak mindenkor mohóbban fűrkésző fantáziájával?

Anyaga kiválogatása ellen alig lehetne kifogás. Legfeljebb költői

érték szempontjából lehetett volna néhány darab helyett más, sokkal különbet beiktatni. A verseket tárgyi csoportok szerint közli, ami pedig más költőknél sem mindig, Adynál még kevésbé sikerülhet megnyugtatóan. Nehéz pl. megérteni, mi okon került a „Bűnbánat“-csoportba az „En kifelé megyek“ c. vers. Viszont azt hisszük, egyik-másik szép költemény azért maradt ki, mert a felvett kategóriák egyikebe sem lett volna beosztható. Az ilyen beosztással valami fölösleges tanszerűség kerül minden gyűjteménybe. Ha a kiadó végigolvassa Adyt, s a kötetek időrendjében haladva (mert az időrend egy költő megértéséhez a legtermészetesebb fonal), kiírja a legszebb darabokat, tekintet nélkül arra, hogy tartalmi szempontokból minő kaleidoszkóp jön ki belőle, jobban elérte volna célját, amely nem lehetett más, mint a fiatalság Ady iránti érdeklődésének a tiszta esztétikai érintkezésre korlátozása.

A tanszerűség minden felőlőbb érvényesülése zavarólag hat a naiv esztétikai fogékonyságra, mely pedig magára hagyva rendszerint megtalálja a maga leghelyesebb álláspontját. Jobb lett volna ennél fogva inkább minden magyarázatot mellőzni, mintsem, vagy kell, vagy se, minden egyes versehez néhány sornyi jegyzet-sallangot robotszerűleg odaerőltetni. Az adott magyarázatok legnagyobb része teljesen fölösleges tartalom-elmondás (pl. „A rossz időjárásra való célzások vannak e versben, a magyar paraszt sorsára való átvittelekkel“), vagy a gyermeket zavarba ejtő poétikai pepecselés („Ez a vers a *legelősebb* szimbólum, mely allegóriává szélesül“). Ami magyarázatra szorulna (pl. „a kériók mocsára“, meg hogy ki az a „nagy Pénztárnok“, vagy miért „disznófejű“ az a bizonyos „Nagyúr“), azt nem magyarázza, vagy ha igen, akkor oly precíz értelmezést ad neki, minőt a szimbólum meg sem tűr. Olykor megfogalmazva is furesán vannak e magyarázatok, mások tárgyilag is tévesek, vagy félszgek. Költői művek iskolai magyarázata általában nagy tapintatot és diszkréciót kíván. Nem kell mankón járni az épkézláb gyermeket s csak ott kell megfogni a kezét, ahol ő maga is érzi, hogy rászorul. Ezért

hálás lesz: a mankó csak terhére van.

Az sem szerencsés gondolat, hogy a kiadó (ha már — mint mondja, — magát nem érzi hivatottnak arra, hogy Adyról kritikailag nyilatkozzék), bevezetőleg úgynevezett „tekintélyeket” szólaltat meg Ady hívei és ellenfelei közül, vagyis idézeteket sorakoztat fel az Ady-irodalomból: „hadd fejlődjek az ifjúság kritikai érzéke a különböző felfogások szemlélésével!”

Az egyes tárgyi csoportok élére rövid, általában helyes tájékoztatásokat írt a kiadó. Csak az a baj, hogy nem mindig volt eléggé óvatos a megfogalmazásban. Így különösen a „Háború” című kis bevezető szakaszban van egy mondat, mely Adynak a háborúról vallott felfogását nem jellemzi oly világos elkülönítéssel, hogy az a felfogás csak Ady-nak tűnhessen fel. Mindössze fogalmazásbeli elcsuszamlás; de éppen ilyen kérdéseknél, s az ifjúsághoz szólva kellene félreérthetetlen szabatoságra törekednünk. *thj.*

Pataki diákok. Komáromi János maga is zavarba jönne, ha arra kérnők, hogy mondja el regénye tartalmát. Nincsen benne úgynevezett főcselekmény, meglepő esemény, zajos és váratlan fordulat, mondhatni rendes kezdete és befejezése sincsen. A hosszú elbeszélés magától kezdődik, magától fejeződik be a nagyotmondó Korpa vándiák ártatlan hazudozásával. Ebben az adomás keretben aztán jönnek-mennek az emberek, nagyok és kicsinyek, tanárok, diákok, polgárok, híresnevezetes Patak élő alakjai, kis életükkel, apró-cseprő bajaikkal, örömeikkel, szerény komplikációkkal s ahogy történetük folyik, lassanként egy egész kisváros élete terül elénk. Fejezetek is vannak itten, amúgy forma kedvéért, de ez a kilenc fejezet s alatta a bohókás és semmisen rövid tartalmi kivonat olyan, mint a szeliden behajtott ajtó: könnyen nyílnak, szinte maguktól, s ahogy fejezetből fejezetbe lépünk, mintha tágas, kilenceszobás „tanyán” volnánk, melyben egy darab diákélet játszik. Nem is hal meg senki, a kis Barla Jóska I. b. osztályos tanuló édesanyján kívül. Őt sem tragikus végzet szólítja el, hanem a gond, az aggodalom s úgy hull el, esőndesen, mint érett alma a fáról.

Ki a főhős az Alma Mater leventéi közül? Vajjon a csöpp Barla Jóska, Komáromi annyira dédelgetett alakja? Pataki diákok — mondja a szerző s ennél találóbb címet nem is adhatott volna könyvének. Élő alakok rajzanak előttünk tucatjával s mindenikük — ha csak egy sorban is — elevenebbé, egyénibbé teszi a főhős, az egész romantikus fészek arculatját.

Ezek az alakok nemcsak az elbeszélő művészetéből élnek. Valódi alakok, kiknek itt-ott még a nevét sem változtatta meg az egykori pataki diák, Komáromi János. Kontár kezében könnyen meghalhattak, elhervadhattak volna, úgyhogy nevük ellenére sem ismertünk volna rájuk. Komáromi művészetét bizonyítja, hogy a valóságot azon frissen, eredetien, minden nagyobb átköltés nélkül tudja művészi keretbe illeszteni. S akik nemcsak nevükre, de alakjukra, komoly avagy humoros tulajdonságaikra ráismernek, bizonyára nem haragusznak meg ezért a leleplezésért. Nincs senkinek sem szégyelni valója s mindenki örül, hogy szürke és keserves évek után megszépülve, megtisztulva, a költészet verőfényében találkozhatott s újjászületett az emlékezetes várossal, ahol valamikor a nagyságos fejedelem bontogatta Libertas-zászlóit.

Komáromi János írói kvalitásait már megállapították azok, akik pályáját lépésről-lépésre figyelik. A tünődések, álmódosások poétája. Szeme állandóan a multon függ, mintha egyáltalában nem érdekelnék a jelen problémái. Emlékezni, elmúlt valóságokat művészetileg jeleníteni ma kevesen tudnak úgy, mint ő. Frappáns hatása nyelvének különös báján, színjátékán, muzsikáján fordul meg. Valami letompított drámai mozgalmasságot érzünk a könyveiben: nagy szerepet juttat emberei eleven gesztusainak, egyéni szavajárásának; akár beszéltet, akár leír, pár szóval vagy vonással egész és egymástól elütő húsból, vérből való alakokat teremt.

Komáromi János nem tartozik a fémjelzett, szenzációs regényírók közé, de van egy hang, mely ma egyedül az övé. Sajátos humorára egyre többen figyelnek. Eljutott odáig, hogy írásaira névtelenül is ráismernek.

Vajthó László.